

Список використаних джерел

1. Дегтяренко М.А. Організаційно-правові та психологічні засади професійної діяльності судового психолога-консультанта: дис. канд. психол. наук: спец. 19.00.06 / М.Дегтяренко Київ: НАВС, 2016 – 216 с.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV/ ред. від 06.11.2014 року – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України, від 13 квітня 2012 року № 4651-VI/ ред. від 25.01.2015 року [Електронний ресурс]. // Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Петрухин И.Л. Теоретические основы эффективности правосудия / И.Л. Петрухин, Г.П. Батунов, Т.Г. Морщакова // Москва : Наука, 1979, – 392 с.
5. Костицький М.В. Введение в юридическую психологию: методологические и теоретические проблемы / М.В. Костицький // Київ: Высшая школа, 1990, С. 130–138.

Антонюк Поліна Євгенівна,

професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПІДГОТОВКА ДО ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ДІТЕЙ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ, НА ЕТАПІ ДОСУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Допит – це складна вербальна слідча (розшукова) дія, під час якої суб'єкт розслідування отримує важливе джерело доказів: показання. Ефективність проведення допиту, подальшого використання в процесі доказування отриманих показань напряду залежить не лише від дотримання встановленої процесуальної процедури проведення допиту, але й від компетентності суб'єкта розслідування: наявності в нього теоретичних знань щодо вірного розуміння сутності допиту, достатнього професійного досвіду збирання доказів, відповідних особистісних якостей. Запорукою ефективності будь-якої слідчої (розшукової) дії взагалі, й допиту зокрема, є правильна тактична поведінка суб'єкта розслідування на всіх етапах її проведення: підготовка до проведення слідчої (розшукової) дії, безпосереднє проведення, оформлення результатів проведення.

При розслідуванні злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності дітей суб'єкт розслідування неодмінно постає перед необхідністю допиту дітей, постраждалих від даних кримінальних правопорушень. Крім забезпечення неухильного дотримання процесуальної процедури проведення допиту малолітніх та неповнолітніх осіб, передбаченої Кримінальним процесуальним кодексом України, суб'єкту розслідування необхідно таким чином організувати проведення допиту, щоб не лише отримати достовірні джерела доказів, а й мінімізувати травматизацію дитини-жертви злочину.

Досягнення цієї мети забезпечується ретельною та якісною підготовкою до проведення допиту. З точки зору криміналістичної тактики підготовка до проведення слідчої (розшукової) дії є її структурною частиною, оскільки хід та результат слідчої (розшукової) дії перебувають в прямих причинно-наслідкових зв'язках з підготовкою до її проведення. І, на відміну від допиту дорослих осіб, де підготовка полягає в розробці тактичної комбінації щодо найбільш ефективного отримання показань з урахуванням процесуального статусу особи, що допитується, у випадку допиту дитини підготовка полягає в створенні умов врахування та дотримання кваліфікованих рекомендацій щодо проведення такого виду допиту, заснованих на психологічних та вікових особливостях розвитку дитини та її уразливого стану.

Плануючи проведення допиту дитини, відносно якої вчинені злочинні діяння проти статевої свободи та статевої недоторканості, необхідно пам'ятати, що проводити такий допит необхідно без зайвих необґрунтованих затримок в часі, максимально скоротивши час між отриманням відповідного повідомлення та допитом, але при цьому не ігноруючи таке явище як посттравматичний стресовий розлад – емоційний стан, що перешкоджає перебігу пізнавальних процесів дитини та може вплинути на якість відтворення інформації [1, с. 5, 101].

Необхідно ретельно продумати та підібрати місце допиту – таке приміщення, де середовище буде дружнім для дитини, враховуючи її вік та особливості психічного розвитку, і разом з тим унеможливить повторну травматизацію дитини. Для цього можна використовувати так звані «зелені кімнати» - спеціально прилаштовані для роботи з дітьми приміщення у структурних підрозділах Національної поліції України. Слід уникати проведення допиту дитини в місці її проживання, особливо, якщо протиправні дії щодо дитини вчинені саме там [1, с. 101]. Для допиту необхідно обирати безпечне місце з точки зору відчуття дитини.

Дотримуючись вимоги Кримінального процесуального закону щодо обов'язкової участі у допиті дитини педагога або психолога, які приймають участь у даній слідчій (розшуковій) дії як спеціалісти, необхідно таким чином підійти до вибору спеціаліста, щоб особа, яка залучається до допиту, була фахівцем саме в області дитячої чи юнацької психології (якщо це психолог), або працювала з дітьми саме такої вікової групи, як дитина, що допитується (якщо залучається педагог). Ця рекомендація є дуже важливою, оскільки задача спеціаліста полягає в допомозі суб'єкту розслідування у становленні психологічного контакту з дитиною, обранню правильної тактичної поведінки під час допиту, формулюванню питань в спосіб, доступний для сприйняття дитиною [1, с. 12]. Для цього суб'єкт розслідування повинен не лише заздалегідь обрати відповідного фахівця, але й надати йому можливість ознайомитися з матеріалами провадження, ретельно обговорити предмет допиту, виходячи з обставин, що підлягають встановленню, та узгодити зміст та форму питань, що

плануються для з'ясування під час допиту. Враховуючи обставини провадження, обираючи фахівця, суб'єкту розслідування слід також звернути увагу на стать спеціаліста з тим, щоб уникнути повторної травми дитини та створити таку атмосферу спілкування, в якій дитина не буде лякатися, замикатися. Всі ці аспекти якраз й обговорюються з відповідним фахівцем на етапі підготовки до проведення допиту.

Необхідно пам'ятати, що залучаючи спеціаліста до проведення допиту дитини, доречно отримати від нього письмове пояснення, яке долучається до протоколу проведення слідчої (розшукової) дії в якості додатку [2]. В письмовому поясненні спеціаліст може викласти свої висновки, трактувати певні жести дитини та особливості поведінки під час допиту, роз'яснити свою професійну думку щодо певних реакцій з боку дитини на окремі питання, що можуть виступати індикаторами та джерелами невербальної інформації. В подальшому таке письмове пояснення, долучене до протоколу допиту, може сприйматися судом як джерело доказів.

Законом передбачена можливість залучення лікаря до допиту дитини, але така участь не є обов'язковою, та відводиться на розсуд суб'єкта розслідування [2]. Враховуючи, що дуже часто потерпілими від злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності стають діти з обмеженими фізичними можливостями, психічними вадами або порушеннями розвитку, рекомендується залучати до допиту таких осіб також і лікаря з метою забезпечення безпеки під час ситуацій, які можуть виникнути в ході допиту, коли така дитина буде переживати певний стрес. Також залучення лікаря є доцільним, якщо дитина перебуває на стаціонарному лікуванні під час проведення допиту.

Законодавець встановлює також обмеження щодо безперервної тривалості допиту дитини – не більше 1 години, а в цілому не більше 2 годин на день [2]. Якщо є необхідність проводити допит більше 1 години, суб'єкт розслідування повинен передбачити перерву у допиті, час якої та форму заздалегідь погодити зі спеціалістом – педагогом або психологом. Тривалість перерви, час її настання та наповнення визначаються з урахуванням вікових та психологічних особливостей дитини, характеру протиправних діянь, жертвою яких вона стала тощо. Визначаючи тривалість допиту, кількість й тривалість перерв, суб'єкт розслідування повинен керуватися метою максимального зменшення кількості опитувань дитини щодо обставин протиправних діянь, жертвою яких вона стала, але при цьому забезпечити об'єктивність, повноту та достовірність отриманої інформації.

Законодавець наділяє правом осіб, що приймають участь у допиті дитини, не лише заперечувати проти запитань, але також й задавати запитання. З боку суб'єкта розслідування на етапі підготовки до проведення допиту доречно передбачити та відповідно узгодити зі спеціалістом, які саме питання буде задавати спеціаліст. Іноді доречно, щоб на протязі всього допиту питання дитині задавав фахівець, який

має професійний досвід спілкування з дитиною певного віку та психічного складу.

Враховуючи обов'язкову участь законного представника в допиті дитини, слідчий повинен правильно визначитися, хто буде виступати законним представником дитини та виключити можливість участі в цій якості особи, відносно якої є підозра в її неправомірній або недобросовісній поведінці щодо дитини, яка допитується, навіть якщо така поведінка безпосередньо не є діяннями проти статевої свободи та статевої недоторканності дитини. Слід враховувати, що дуже часто діти соромляться або побоюються повідомляти певні факти в присутності батьків, знаючи про їх негативне ставлення до таких подій або можливе засудження поведінки дитини. Тому законним представником може виступати інша людина, що здатна представляти інтереси дитини на досудовому слідстві (педагог, працівник відповідних соціальних служб тощо).

Важливим елементом організації допиту дитини, постраждалої від протиправних діянь проти статевої свободи та статевої недоторканності є застосування відеофіксації процесу допиту. По-перше, застосування відеофіксації надасть в подальшому можливість переглянути момент допиту з метою спостереження реакції та поведінки дитини під час допиту, що залишилися поза увагою учасників допиту. По-друге, матеріали відеозапису за рішенням суду в окремих випадках можуть бути сприйняті судом як докази, що мінімізує повторне травмування дитини, пришвидшить її соціальну адаптацію та повернення до нормального життя. При цьому, застосовуючи відеофіксацію, суб'єкту розслідування необхідно передбачити таке розташування відеокamera в приміщенні, яке буде захоплювати фігуру дитини в повний зріст, а також всіх осіб, що задають питання під час допиту, й, разом з тим, камера не буде кидатися в очі та своєю наявністю закріплювати дитину під час допиту.

Ретельність та якість, з якою суб'єкт розслідування підійде до проведення допиту на етапі його підготовки, напряму визначає не лише ефективність результату допиту, але й ступінь травматизації дитини, яка стала жертвою злочинних дій проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, та, відповідно, час, який знадобиться для відновлення психіки дитини, її повернення до нормального життя, формуванню системи правильних соціальних та моральних цінностей.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство: Метод. посіб. / Автори-упоряд.: Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська, Т. Цюман; за заг. ред. Т. Цюман. К.: ФЦП КЛИМЕНКО, 2015. – 114 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.